

Makkai Béla

Hídszerepben a regáti magyar diaszpóra

Érdek-harmonizációs esélyek és törekvések
a magyar–román viszonyban
(a drinápolyi békétől a bukaresti békéig)

Kelet-Európa három dinasztikus nagyhatalma a Szent Szövetség 1815. őszi megalakításával évtizedekre béklyóba verte a régió önálló fejlődésre vágyó népeit. A soknemzetiségű Magyarország hamarosan mégis a liberális reformok útjára lépett. A romantikával elegyített nacionalizmus az önvédelem vészjelei mellett – Széchenyi István útmutatásával – életre segítette a reformkor nemzeti kibontakozást hozó programját.¹ A dinasztikus restauráció és Johann Gottfried Herder korábbi jóslata² azonban komor árnyékot vetett a lázas tervezgetésekre. A germán és szláv malomkö között őrlődve a mozgósító erejű művekben (Himnusz, Szózat, stb.) megjelent a nemzet lehetséges megszűnésének víziója is.³

A fáziskésés ellenére ez az időszak a román nemzetfejlődésben is sorsfordító változásokat hozott: még a napóleoni háborúk idején Besszarába Oroszország általi fájdalmas elcsatolását (1812), majd két felkelést 1821-ben, amelyek a fanarióta uralom lezárulását eredményezték.⁴ A török despotizmus enyhülésének azonban csak rövid ideig örülhettek az Al-Duna vidékén. Az újabb orosz–török háború győztese, I. Miklós cár az 1829-es drinápolyi békével bekebelezte a Duna-deltát és gyámsága alá vonta (1834-ig katonailag is megszállta) a Havasalföldet és Moldovát.⁵ A magyar politikai közvélemény számára „Európa csendőrének” ezen újabb offenzívája a herderi jóslat fenye-

¹ „Magyarország – volt; én azt szeretem hinni: – lesz!”, írta az 1930-ban megjelent *Hitel* című műve zárásaképpen.

² „A magyarok, mint az ország lakosainak legcsekélyebb része, most szlávok, németek, románok és más népek közé vannak beékelve, s századok múltán talán nyelvüket is alig lehet felfedezni.” Johann Gottfried Herder, *Werke*, Band III/1, *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit*, [1791] herausgegeben von Wolfgang Pross, Carl Hanser Verlag, München, 2002, 633.

³ Ld. Kölcsey 1823-ban írt *Himnuszát* s a két *Zrínyi*-dalt, avagy Vörösmarty *Szózatát*, 1836-ból.

⁴ Egy szociális jellegűt, Tudor Vladimirescu vezetésével, és egy internacionalistának indulót, Alexandrosz Ypsilantisz zászlai alatt, amelyek elbukása után a Porta engedményeket tett a román bojároknak.

⁵ Noha a *zaharea* (kötelező gabona- és élőállat-beszolgáltatás) eltörlése és Kiszeljëv gróf intézkedései (Regulamentum Organic, 1931, 1932) nemcsak a társadalmi reform, de az unió útját is egyengették.

getésének valós voltát igazolta (amiként az 1830/31-es lengyel felkelés vérbe fojtása is)...

A század első évtizedeiben a szomszédsági kapcsolatok új dimenzióját jelenti a magyarok folyamatos bevándorlása román területre.⁶ De míg a megelőző századokban szabadságuk, hitbéli meggyőződésük védelmében vagy román vajdák fegyveres szolgálatára érkeztek, a XIX. században jobbra megélhetési okokból.⁷

A bevándorlás fő iránya Bukarest lett, ahol 1815 tavaszán a „kritikus tömeg” meglétét jelzi a református egyházközség megalapítása.⁸ Az ambivalens fogadtatás jele, hogy a húszas években megépülő fatemplomokra a szokásos csillogos toronydísz helyett keresztet kellett helyezni. Noha a jelenséget jóhiszeműen értelmezhetjük az építkezést támogató fejedelmi mecénások, Alexandru Suțu és Grigore Ghika iránti hála megnyilvánulásának is.⁹

A katolikus magyar iskola alapítása az obszerváns ferences Barácián már a fanarióta korszakot követő enyhültebb időszakra esik.¹⁰ A ferences rendtartományban ekkoriban több magyar pap szolgált. Toborzásuk visszaszolgáltatással szakítva 1826-ban Erdély és Moldva katolikus előjárói egyezségekre jutottak, melynek értelmében Kolozsvárról 6 papot küldtek a csángó falvakba. A támogatást a moldvaiak ugyanennyi pap-növendék magyarországi iskoláztatásával kívánták ellentételezni.¹¹

Nicolae Iorgától tudjuk, hogy az olasz származású moldvai vikárius számos engedményt tett a csángók anyanyelvi hitgyakorlásának biztosítására.¹² A re-

⁶ Ld. Makkai Béla *Magyarok „temetője” – Ó-Románia. A regáti magyarság a dualizmus-kori nemzetpolitikában* (Kézirat), és uő: *Határon túli magyar sajtó – Trianon előtt. Bukaresti és eszéki magyar lapok az identitásörzés és kisebbségi érdekvédelem szolgálatában (1860–1918)*, Budapest, Médiatudományi Intézet, 2016.

⁷ A határ menti megyék migránsai főként román ajkúak (60%) voltak, mintegy tizedük szász, de minden harmadik – magyar. Vargha Gyula KSH igazgató 1901. május 23-ai jelentése Széll Kálmán miniszterelnökhöz. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára K 26 Miniszterelnökség iratai 548. csomó, 1937. 1901 XXXI. tétel. 811. alapszám. A továbbiakban: MNL OL K 26 ME 548. cs. 1937. 1901 XXXI. t. 811. asz.

⁸ 1815. május 14-étől számítva az alapító Sükei Imre lelkész 33 éven át vezette gyülekezetet. Bányai László, *A bukaresti magyar egyházzól, Az Ige* [Kovácszna] 3. évf. 1. = 20. sz. (1992), p. 7.

⁹ Ezzel együtt a református templomtérben szokatlan oltár és biblikus témájú olajfestmények is kényszerítő okokra utalnak. Auner Károly, *A romániai magyar telepek történelmi vázlata*, Temesvár, 1908, p. 69.

¹⁰ Bodor Lajos hitoktató 1824. március 21-én 80 tanulóval megalapította Bukarestben a katolikus magyar iskolát. Auner (1908): p. 69.

¹¹ Auner (1908): p. 73.

¹² Raffelo Arduini előzékeny köriratban utasította az alsópapságot, hogy az igét a hívek többségének anyanyelvén hirdessék. A magyar éneklést – ahol ez korábban is szokásban volt – ugyancsak engedélyezte, de ennél is fontosabb, hogy a mindenkori prefektus kötelességévé tette, hogy a magyar többségű településeken gondoskodjék magyar papok alkalmazásáról. Arduini mindezen túlmenően 1840-ben magyar ábécés- és nyelvtankönyveket adatott ki

ményteljes együttműködés azonban 1843-ban – jórészt a magyar fél merevsége miatt – megromlott, s így a moldvai csángók anyanyelvű lelki gondozás nélkül maradtak.¹³

A magyar–román kapcsolatok általános romlásában a bécsi kamarilla megosztó politikájának épp úgy szerepe volt, mint a közép-európai küldetéstudattal bírós a nemzeti újjászületés eufórikus küzdelmeiben a nemzetiségek törekvéseivel szemben gyakran kevésbé megértő magyar politikai elitnek, s a kollektív nemzetiségi jogokat követelő erdélyi román politikának, amely szöges ellentétben állt a liberális koreszme egyéni jogokat preferáló felfogásával.

Az 1848-as forradalmi kormányzat ugyan közteherviselést és polgári jog-egyenlőséget kínált Magyarországnépeinek, ám a hazai román elit céljai megvalósításához a közeli, ezért veszélyesebbnek tartott magyarokkal szemben (ahogy 1791-ben) Bécsben keresett támogatást;¹⁴ miközben Dél-Erdélyben (Zalatna, Nagyenyed), versus az Ércegységben (Abrudbánya) polgárháborús drámák zajlottak.¹⁵

1849 nyarán a magyar honvédsereg az osztrák és az orosz hadsereg harapófogójába került. Végső soron az orosz katonai intervenció kényszerítette térdre a magyarokat is, miként egy évvel korábban (ugyan török csapatok, ám) Miklós cár felszólítására verték le a havasalföldi forradalmat is. S éppen e keserű közös tapasztalat, a sorsközösség belátása vezette a tárgyalóasztalhoz a két forradalom vezérkarát, s született meg megkésve, '49 júliusában – Avram Iancu egyoldalúan meghirdetett jótét tűzszünetének is köszönhe-

Jászvásár/Iași, Huszváros/Huși, Lujzikalagor/Luizi-Călugăra, Szabófalva/Săbăoani és Bogdánfalva/Valea Seacă magyar tanköteleseinek, akiket magyar kántortanítók is oktattak. Iorga, Nicolae: *Studii*, V. p. 468. Idézem: Auner (1908): p. 74.

¹³ Paolo Sardi s az új kolozsvári ferences rendfőnök, Szabó Román nem tudott megegyezni a papképzésre szánt, de a moldvai magyar plébániákról csak részben befolyó költségek kérdésében. Kopácsy József hercegprímás közbelépésére és költségén mégis további két magyar pap kiküldése vált lehetővé. A kihívóan túlbuzgó s méltatlan életvitelű magyar misszionáriusok ellen azonban a havasalföldi kormányzat kiutasító határozatot hozott (amely végül – Sardi jóvoltából – csak az utóbbi két papot érintette). A döntést a hiányzó papneveldei költségek gyakorlatias kiegyenlítése helyett egyházpolitikai vitába bocsátkozó Szabó 1848-ban azzal tetézte, hogy a kiküldött másik hat papot is hazarendelte. Auner (1908): p. 75–76. 1866-ban magyar–román vegyes nyelven folyt a hittanoktatás Csángóföld elemi iskoláiban. Barna [Barabás] Endre, Középjártai, *Románia nemzetiségi politikája és az oláhajkú magyar polgárok*, Kolozsvár, Az EMKE kiadása, 1908, p. 38. A századfordulón a moldvai csángók között mindössze két magyar pap szolgált (noha magyar kántort még 68 község fizetett). Az 1893-as oktatási törvény hozott fordulatot a csángók anyanyelvi oktatásában, ugyanis a jászvásári [Iași] püspök ekkortól csak román katekizmust engedett számukra. Auner (1908): p. 88.

¹⁴ Amiként a balti nemzeti mozgalmak is naivan a német földesurak, bárók ellenében a hamisítatlan imperialista Oroszországtól reméltek védelmet és „ölmélet”...

¹⁵ Ld. Hermann Róbert, *Az abrudbányai tragédia, 1849. Hatvani Imre szabadcsapatvezér és a magyar–román megbékélés megghiúsulása*, Heraldika Kiadó, Budapest, 1999.

tően – a szegedi *Megbékélési terv*. Ez az 1849. júliusi utolsó országgyűlés által törvényerőre emelt szerződés¹⁶ harmonikusabb jövőt ígért a két nemzet kapcsolatában; a Habsburg-abszolútizmus azonban győztesekre és legyőzöttekre tagolta Erdély népeit, s ezzel megakasztotta a kedvező irányt vett folyamatot. Az együttműködés szellemét – Adam Czartoryski herceg bábáskodásával – a '48-as emigráció ápolta. Kossuth, valamint Klapka és Türr István tábornokok konföderációs terveket készítettek, amelyekben azonos jogokkal helyet kapott egy román társállami alakzat is.

A '49-es politikai emigráció egy része a szomszédos román fejedelemségekben talált menedéket. Jelenlétük nemcsak a magyar diaszpórát erősítette, de jótékonyan szolgálta a befogadó államok modernizációját is.¹⁷ Közöttük Oroszhegyi Józsa doktor és az első magyar civil egyesület megalapítója, Koós Ferenc lelkész újságíróként is hirdették a két nép egymásraultalságát, aminek a krími háború ismét bizonyosságát adta. Amikor is – „vizonzásul” az orosz segítségért – a törvényes magyar kormányt eltipró Habsburg Birodalom a két fejedelemséget is megszállta (1853–56), miközben Oroszország kiszorult a Duna-deltából és Budzsákból is.

Az erről is rendelkező 1856-os párizsi békét jegyző Franciaország ekkoron nemcsak a lengyel, az olasz, de a magyar és román függetlenség támogatójaként lépett fel, ám Ausztriához hasonlóan ellenezte a két fejedelemség egyesülését. Ez Ion A. Cuza ezredes kölcsönös jelölésével és fejedelemmé választásával 1859-ben mégis bekövetkezett. III. Napóleon viszont a villafrancai béke váratlan megkötésével hagyta leáldozni az olaszok függetlenségi háborúját; és ezzel ellehetetlenítette az egyesített román fejedelemségben fegyverraktarak létesítésével támogatni szánt újabb magyar felkelést is. A régió politikai térképének formálásában immár negyedikként emlegetett nagyhatalom tehát hasonlóan visszás szerepet játszott, mint elődei: Cavour és Kossuth cserbenhagyása után nem sokkal (1863-ban) Lengyelország feltámasztása érdekében „kárpozlásul” cinikusan felkínálta Bécsnek a korábban már birtokolt román fejedelemségek területét.

Minderről a közben több vidéki városban is kolóniákat képező¹⁸ magyar emigrációnak is voltak értesülései, noha a Szathmáry Papp Károly udvari festő és fényképész nyomdájában napvilágot látott első magyar nyelvű hetilapban (*Bukaresti Magyar Közlöny*) kezdetben politikai híreket nem közölhettek, ám a forgandó szerencse ismeretében a szerkesztők kinyilvánították őszinte hálájú-

¹⁶ Az egyezmény szerint a román többségű megyékben a román is hivatalos nyelvként szolgált a közoktatásban, az egyházi életben, az igazságszolgáltatásban és a nemzetőrségben. Jóváhagyta továbbá a szerb ortodox egyház fennhatóságának felszámolását, saját román patriarchátus megszervezését; valamint rendelkezett egy közös magyar–román légió felállításáról is.

¹⁷ Közöttük olyan kiváló férfiakat találunk, mint dr. Fialla Lajos, a Román Vöröskereszt későbbi alelnöke, vagy Veress Sándor, az első román vasútvonal (Bukarest–Giurgiu) tervezője.

¹⁸ Pl. Galacon, Brăilán, Foksányban stb. A ferences rendtartomány 1855. évi kimutatása szerint néhány vidéki városban már korábban új magyar közösségek jöttek létre, s a bukaresti magyar katolikusok már 4500 főt számláltak. Vidéken 48.674 katolikust írtak össze, ezek túlnyomó része moldvai csángó volt. Auner (1908): p. 77.

kat a politikai menekültek befogadásáért, s az önzetlen támogatásért is, amely-lyel Elena Cuza fejedelemasszony hozzájárult a bukaresti református kőtemp-plom megépítéséhez.¹⁹ Mindezzel természetesen a szabadságharc véres (bár kölcsönös) túlkapásai miatt is zsarnokként²⁰ jellemzett magyarság elutasítottságán²¹ is enyhíteni próbáltak. A békéltetés próbálkozásait azonban még erős gyanakvás övezte. Mint az egyik bukaresti lap írta, „ezek a magyarok mindig hódítani akarnak minket, ez a lapjuk sem egyéb, mint politikai cselszövény, mellyel minket akarnak behálózni.” A magyar szerkesztő erre úgy felelt, hogy csak a román szívek meghódítását tartja feladatának.²² Ezt a közös törökellenes küzdelmek felidézésével s a vitás kérdések megoldását szolgáló rovat (*Román testvéreink*) elindításával igyekezett szolgálni.²³ A *Național* című lap mégis egyenesen „pokoli tervek”-et tulajdonított²⁴ az erdélyi románok elnyomásával vádolt magyaroknak.²⁵ Oroszhegyi Józsa mindezt azzal cáfolta, hogy a magyar földesurak az évszázadok alatt nemcsak a románokat zsákmányolták ki, hanem a magyar jobbágyok millióit is.²⁶

A nagyhatalmi erőterben s a fanarióta elnyomás hatására xenofóbbá váló románság ezzel együtt kezdetben nem volt ellenséges a bevándorlókka-lyal, s a szakember-gondokkal küszködő fiatal államban sokan szép karriert futottak be. A jó nevű orvosokhoz, mérnökökhöz, művészekhez²⁷ hasonlóan a tömege-sen ideszegődő székely cselédlányok is keresettek voltak a román munkaerő-piacon.²⁸ Hogy beilleszkedésük mégsem volt zökkenőmentes, azt a *Bukuresti*

¹⁹ Aki jelen volt a templom alapkövetételénél is. Bukuresti Híradó, 1876. okt. 1.

²⁰ Hazánkban a román görögkatolikus és ortodox egyházak kulturális autonómiát élveztek. A magyarországi románság létszáma kevesebb, mint fele volt Románia népességének, még- is több iskolával rendelkezett, mint az anyaország. Több tucat újságot, kisbankot, kulturális szervezetet mondhatott magáénak, a 20%-nál nagyobb arányban román ajkúak által lakott településeken a hivatali ügyintézésben használhatta anyanyelvét. Mindezt egy külön nemze- tiségi törvény (1868: XLIV. tc.) szabályozta, még ha ennek nem is hajtották végre minden pontját. *Magyarország története 1890–1918.*, főszerk.: Hanák Péter, Budapest, 1983, 2. kötet, 1007. Ezzel szemben az orosz fennhatóság alatti Besszarábiában [ma Moldávia] a többségi románságnak sem autonóm egyháza nem volt, sem anyanyelvű iskolái.

²¹ A bukaresti sajtó egy része azt tartotta, hogy a magyarság már 1848-ban eljártszotta a nyugat megbecsülését. Idézem a Bukuresti Magyar Közlöny 1860. nov. 24-ei számából.

²² Bukuresti Magyar Közlöny, 1860. aug. 25.

²³ De volt a lapnak *Magyar–román viszonyok* című rovata is.

²⁴ *Național*, 1860. 70. lapszám. Idézem: Bukuresti Magyar Közlöny, 1860. szept. 22.

²⁵ A magyarországi asszimilációs adatok cáfolják ezt az állítást. Barabás Endre szerint 1850 és 1900 között 309 magyar, 42 német és 11 szerb község románosodott el. Míg román falvak- ból csak 42 lett magyarrá, 13 németté és 6 szerbbé, 4 mássá. Barna (1908): p. 136–137.

²⁶ Bukuresti Magyar Közlöny, 1860. nov. 17.

²⁷ Dávid Mihály, a bukaresti egyetem tervezője, Pernet József litográfus, Mándy Ferenc festő, udvari fényképész, Sántha András kocsikészítő stb.

²⁸ Tiszta, dolgos és megbízható voltuk miatt, de szerepe volt ebben esztétikai adottságaik- nak is. Ahogy a közgazdász Hegedüs Lóránt írta, a székely cselédlány olyan, mint valami „általános fogyasztási cikk, mint a tea, vagy a kávé, melynek behozatala a szükségletek

Híradót (1876–1885) forgatva is megállapíthatjuk. Az új hetilap – melynek évekig román nyelvű változata (*Gazetta de Bucuresci*) is megjelent – küldetészerűen hadat üzent az egymással szemben táplált negatív előítéleteknek; s azon közkeletű „téveszméknek”, miszerint a románság csak az alkalomra vár, hogy politikai határait a Tiszáig terjessze ki; avagy hogy a magyarok az egykori hűbérjog alapján a Szörényi Bánság, azaz Olténia visszaszerzésére törekcszenek.²⁹ S Vándory Lajos szerkesztő kölcsönösen visszautasította az erdélyi románság nemzeti elnyomásának vádját,³⁰ s ugyanúgy a romániai magyarok [csángók] üldöztetésének tételét is.³¹

Az ellentétek azonban olykor a nemzetközi viszonyokban gyökereztek. Mint a „nagy keleti válság” idején, 1875 és 1878 között. A magyar lap dicsérte az újabb orosz–török konfliktusban kezdetben óvatosan politizáló Romániát,³² s az 1849-es és 1863-as orosz katonai fellépésre utalva a „soron következő” románság fenyegetettségét és a magyarokkal való érdekközöségét hangsúlyozta.³³ Románia gyakorlatias okokból mégis az oroszok oldalán avatkozott a harcokba, s a plevnai közös győzelem után deklarálta is függetlenségét (1877).³⁴ A győzelemittas hetekben-hónapokban – Budapest törökbarát politikája miatt – a bukaresti magyarokat retorziók érték.³⁵ Vándory szerkesztőnek is menekülnie kellett.³⁶ Később feljelentették nacionalista uszításért és hazaárulásért,³⁷ noha korábban szolgálataiért I. Károly Koronarenddel tüntette ki.³⁸

A magyarság torz tükörképére azonban egy újabb árnyék vetült: a bevándorlók háborús infláció miatti elszegényedése, lezüllése.³⁹ A kétes megélhetés leginkább a kiszolgáltatott s nagy számban prostituálódó cselédlányokra

szerint ingadozik.” Hegedüs Lóránt: *A székelyek kivándorlása Romániába*, Budapest, Franklin, 1902, 23.

²⁹ Ezen állításokat a szerkesztő „téveszméknek” nevezte, s a „gyanakvás” és „viszálykodás” meghaladására biztatta olvasóit. *Bukuresti Híradó*, 1876. okt. 1.

³⁰ A magyarországi asszimilációs adatok cáfolják ezt az állítást. Ezek szerint 1850 és 1900 között 309 magyar, 42 német és 11 szerb község románosodott el. Míg román falvakból csak 42 lett magyarrá, 13 németté és 6 szerbbé, 4 mássá. Barna (1908): p. 136–137.

³¹ *Bukuresti Híradó*, 1876. okt. 1.

³² *Bukuresti Híradó*, 1877. febr. 20./márc. 4.

³³ *Bukuresti Híradó*, 1877. ápr. 3./15. és uo. = *Gazetta de Bucuresci*, 1880. jan. 18.

³⁴ Amit majd 1878-ban a berlini nagyhatalmi kongresszus is megerősít Észak-Dobruzdza birtokbavételével. Orosz szövetségese javára azonban le kellett mondjon Dél-Besszarábiáról, s kötelezettséget kellett vállaljon a mintegy 280.000 askená zsidó és a muzulmánok állampolgárságának és szabad vallásgyakorlásának biztosítására.

³⁵ Ahogy Németh Gábor tanító, újságíró megidézte ezeket a hónapokat: „abban a nehéz időben is, midőn alig mertünk az utcán magyarul beszélni”. *Bukaresti Magyar Közlöny*, 1884. nov. 11.

³⁶ *Bukuresti Híradó*, 1885. aug. 9.

³⁷ *Bukuresti Híradó*, 1885. jún. 28.

³⁸ A Koronarendet 1881-ben nyerte el. *Bukuresti Híradó*, 1885. júl. 5.

³⁹ Vándory szerint a „koplaló magyarok” nem méltóak Románia vendégszeretetére. *Bukuresti Híradó*, 1877. máj. 22./jún. 3.

(hungara) volt jellemző.⁴⁰ Veress Sándor mérnök az erkölcsi megújulás hitével a nehezebb utat ajánlotta honfitársainak: „Ha én teljes erőmet megfeszítem, hogy lelkiismeretesebb orvos, pontosabb mérnök, szorgalmasabb tanár, fáradhatatlanabb, megbízhatóbb kereskedő legyek másoknál (...) mint a nem magyar szomszédaim”, idegen földön ez használ legtöbbet a bevándoroltak és az általuk képviselt nemzet megbecsülésének.⁴¹

Az erkölcsi erózió és emelkedés tehát egy időben jellemezte a romániai magyar diaszpórát, amely néhány évtized alatt több román városban szakmai, karitatív és kulturális egyleteket, intézményeket alapított.⁴² (Mint a Vándory szerkesztő által elnökölt Anker Betegsegélyező, amelyben példásan megfértek magyarok, románok és szászok.⁴³)

Eközben a jórészt idénymunkásokból álló emberanyag gyorsan cserélődött. Az 1886-ban kirobbant magyar–román vámháború⁴⁴ hatására az ország délkeleti részéből székely és szász iparosok százai telepedtek át Romániába, hogy régi felvevőpiacukat megtarthassák. Ezek anyagi gyarapodásuk közepette jó hírért keltették a befogadó, új hazának is. (Mint az 1878-as párizsi világkiállításon díjakat szerző kocsigyártók.⁴⁵) A mindkét hazával-nemzettel lojális magatartásukra jellemző, hogy áldozatkészen adakoztak az 1879-es szegedi árvíz,⁴⁶ de ugyanúgy a resicai bányaszerencsétlenség kárvallottjait javára, noha az utóbbi katasztrófa áldozatai nagyrészt román nemzetiségűek voltak.⁴⁷ Több magyar lap is méltatta a román Petőfinek nevezett Mihai Eminescu (Eminovics)

⁴⁰ Veress szerint a fiatal cselédek között szinte nem maradt szép arcú lány a szegénység és a fokozott „kereslet” miatt. Bukuresti Híradó, 1877. ápr. 3./15.

⁴¹ Bukuresti Híradó, 1877. febr. 13./25.

⁴² Pitești-en és Ploiești-en templom, iskola, imaház és paplak, a moldvai Szászkúton iskola és paplak épült, Brăilán és Galacon is elindult az anyanyelvű oktatás. Bányai László, *A bukaresti magyar egyházzól. Az Ige* [Kovácszna] 3/20. 1992, 7. Ploiești modern kori katolikus „magyar” múltja Nicolae Iorga szerint 1829-ben, Turnu Severinén, azaz Szörénytornyáé 1836-ban kezdődött. Auner (1908): p. 72.

⁴³ A szervezetet 1875-ben közösen alapították, de Vándoryt többször is elnökké választották. Bukuresti Híradó = Gazetta de Bucuresci, 1880. jan. 25.

⁴⁴ Míg a regáti magyarok visszafogott hangnemben, a magyarországi nacionalista sajtó fölényes tónusban tárgyalta az eseményeket. A magyar nagybirtokosság nyomására előidézett konfliktusban ellenlépéseket életbe léptető Romániát a magyar sajtó „hálátlannak” nevezte, s efféle becsmélő szavakkal illette: „Egy pigmeus az európai államok között öklöt mutatott a Monarchiának.” Pesti Hírlap, 1886. máj. 15.

⁴⁵ A Sántha András által alapított Bukaresti Kerékgyártók Társulatának több tagja kitüntetéssel kapott. Bálinth (szerk.), *A Bukaresti Szent István Király Egyesület alakulási emlékkönyve. A bukaresti magyar egyházak és társulatok rövid ismertetésével.* A szerkesztő kiadása. Bukarest, 1901, p. 130. A századfordulóra azonban a helyzet gyökeresen megváltozott. 1895-ben a román hatóságok már nem hagyták a magyar kocsigyártókat kiállítani a franciaországi nemzetközi és a romániai közeledési és ipari vásáron. Barabás Endre, *A székely kivándorlás és a Romániában élő magyarok helyzete, Közgazdasági Szemle*, 25. évf. 25. köt. (1901. jún.) p. 430.

⁴⁶ Bukuresti Híradó, 1885. júl. 19.

⁴⁷ Romániai Hírlap, 1909. jan. 14. és uo. 1909. febr. 11.

munkásságát,⁴⁸ s szobrának felállítását a magyar diaszpóra adományokkal támogatta,⁴⁹ noha ismertek voltak a nagy költő magyarelleses érzelmei.⁵⁰

A századfordulón jelentkező gazdasági visszaesés s a protekcionista állami gazdaságpolitika⁵¹ sok bevándorlót taszított megélhetési válságba.⁵² Helyzetüket súlyosbította, hogy a magyar állam tíz év távollét után megvonta állampolgárságukat, s a katonaköteles férfiak otthon – mint törvényszegők – komoly büntetésre számíthattak. A korábban tudatosan vállalt *kettős kötődés*⁵³ helyébe így esetükben a sehova sem tartozás céltalansága lépett. Ezek a magyarok csakhamar megvetett „bozgorrá” (hazátlan) váltak.⁵⁴

Az egyik konzulátusi tisztviselő mindebből csak annyit érzékelt, hogy míg a kivándoroltak kapcsolata a kenyéradó új hazával lojális,⁵⁵ már-már szervilis,⁵⁶ az elbocsátó hazával szemben viszont távolságtartóak.⁵⁷ Ez részben az általuk olvasott román újságoknak köszönhető, amelyek tükrében az odahagyott hazát nagyhatalmi volta ellenére a kivándoroltak gyengének, sőt ellen-szenvesnek láthatták.⁵⁸ Ezt igyekeztek ellensúlyozni a Bukarestben kiadott

⁴⁸ Romániai Hírlap, 1908. máj. 24. Romániai Magyar Újság, 1909. máj. 12., uo. 1912. márc. 31.

⁴⁹ *Bukaresti magyarok Eminescuért.* Romániai Magyar Újság, 1909. máj. 15.

⁵⁰ Köpeczi Béla, *Nemzetképkutatás és a XIX. századi román irodalom magyarságképe,* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1995, 131–160.

⁵¹ Ld. az 1887. évi ipartörvényt és 1894-es ilyen tárgyú rendeleteket, s különösen az 1912-es törvénymódosítást. Az ipari üzemekben a külföldi munkásokat elsőként bocsájtották el, árnyukat szigorú rendeletekkel korlátozták. Barabás (1901): p. 434.

⁵² *A leány kereskedés elleni mozgalom,* Bukaresti Magyar Újság, 1902. aug. 10. *Mozgalom a hungarák érdekében,* Bukaresti Magyar Újság, 1908. máj. 1.

⁵³ A Bukaresti Magyar Újság szerkesztője, Bálinth János erről így vallott: „...a mi lapunknak is ez volna a célja, megtanítani minden itt élő magyart miképp lehet két hazát egyszerre igazán szeretni. Elmondani, mi kötelességünk a szülő-, a polgárjogainkat biztosító haza, s mi a kenyéret adó második haza iránt”. Bukaresti Magyar Újság, 1902. jan. 26.

⁵⁴ A századfordulón az ország 5 495 040 lakójából 1 601 056 volt idegen állampolgár és 374 425 „hazátlan” státusú. Barabás (1901): p. 431.

⁵⁵ Ezt a mintát kínálta a bukaresti magyar sajtó. Pl. a dobrudzsai határvitában vagy a macedóniai kucó-vlach kisebbséget ért sérelmek kapcsán a bolgár magatartás bírálatával fejezte ki lojális kötődését a befogadó hazához. Romániai Magyar Néplap, 1900. szept. 2. és 1900. szept. 16.

⁵⁶ A Vándory által példaképpen említett radikális román birtokpolitika a szociális gondokon hivatott javítani, igaz, jórészt a fanarióta görögök egyházi tulajdonának konfiskálásával, ami ebben az értelemben nem annyira szociális igazságtétel, mint inkább egy érdekelvű nemzeti politika jegyében történt redistribúció.

⁵⁷ Putnik Béla, *A magyar kivándorlók Galaczon (Romániában), Közgazdasági Szemle,* 26. évf. (26. k.), 1901, 827. A hűvös viszonyt az óhazával a politikai ellenzékiség [a kivándoroltak a dualista kormányokkal szemben a '48-as eszmékkel szimpatizáltak], a szociális gondoskodás mulasztásai és a konzulátusok német és román tisztviselőinek barátságtalan magatartása a magyar ügyfelekkel szemben együttesen okozták.

⁵⁸ Poliány Zoltán 118 oldalas jelentése 20. oldalán sarkosan úgy fogalmaz, hogy a román sajtón nevelkedett magyarok megtanulják gyűlölni saját hazájukat. 1904. ápr. 14. MNL OL K 26 ME

magyar lapok, ám az 1902-ben induló *Bukaresti Magyar Újság* alapítását a román laptársak ügynökök mesterkedésének tartották, annak ellenére, hogy a hetilap a magyar kultúra ápolását és a két nép megbékítését tartotta fő feladatának.⁵⁹ Ám a szenzációéhes magyarországi sajtó sem volt tapintatosabb,⁶⁰ s az új hatalmi tényezővé váló sajtót a határ mindkét oldalán bajos volt megzabolázní.⁶¹

A századfordulóra – a hazai román politikusok elleni sajtópereknek⁶² is betudhatóan – a helyzet odáig romlott, hogy a *Pesti Hírlap* szerkesztője kijelentette: a román ó-királyságban a magyarnál csak a zsidót gyűlölik jobban.⁶³

604. cs. 636. 1904 XVIII. t. 636. asz. A magyar kormány kereskedelmi tudósítója jelentette Bukarestből 1901-ben: „a román sajtó csaknem állandóan hamis és manipulált híreket közöl Magyarországról...” Márfy-Mantuano Rezső 1901. febr. 22-ei jelentése. MNL OL K 26 ME 858. cs. 2274. 1902 XXII. t. 1496. asz. Miközben a román posta számos esetben nem volt hajlandó kézbesíteni a magyar nyelvű lapokat az előfizetőknek. Barna (1908): p. 17–18. De a sajtószabadság elve ennél is sérülékenyebb volt a Regátban. Márfy írta a későbbiekben: „...a rumán kormány, vagy ha ez nem, a felizgatott deákság a neki nem tetsző zsurnalisztákat egyszerűen kiüldözi.” A Pester Lloyd bukaresti tudósítója is kapott ilyen fenyegetést. Márfy-Mantuano Rezső 1902. dec. 19-ei jelentése. MNL OL K 26 ME 858. cs. 638 1903 XVIII. t. 405. asz.

⁵⁹ Az Apărea Națională munkatársa azonban szerkesztőit „báránybőrbe öltözött farkasok”-nak nevezte, akiknek veszedelmes terve a moldvai csángók tudatának megzavarása. Barna (1908): p. 18. A vádaskodásnak minden bizonnyal szerepe lehetett abban, hogy a magyar állameszme terjesztésében is elmarasztalt lapot a román posta nem kézbesítette számos moldvai előfizetőnek. Uo. Magyarország ugyanakkor lemondott a csángók támogatásáról, nem kockáztatva 50.000 magyar anyanyelvű román állampolgárért közel 3 millió magyarországi román elszakadását...

⁶⁰ A Pesti Hírlap – a „Magyar iskolák elrománosítása” címmel – nemcsak a román, de a magyar kormányt is élesen támadta. Pesti Hírlap, 1905. márc. 12. A magyar miniszterelnök ezért a diplomáciai konfliktusok megelőzése érdekében azt kérte a vezető újságoktól, hogy „a romániai magyarság dolgaival egyáltalán ne foglalkozzanak”. Széll Kálmán miniszterelnök levele Gołuchowski Agenor közös külügyminiszternek. (Tisztázat.) MNL OL K 26 ME 548. cs. 2418. 1902 XXII. t. 672. asz.

⁶¹ A román retorziókra is ürügyet szolgáltató tudósítások azonban továbbra is megjelentek a hazai sajtóban. A Külügyminisztérium 1911. november 29-ei átiratában kénytelen volt kérni a magyar kormányfőtől, hogy a lapok még a jó híreket is mellőzzék, hiszen ezzel akaratlanul is a külföldre kiterjedő „magyarosítás” vádját alapozzák meg. A magyar kormány ekkor fontolóra vette a leginkább aktív Budapesti Hírlap előzetes cenzúráját. MNL OL K 26 ME 1082. cs. 6882. 1911 XX. t. 456. asz. Az osztrák–magyar követség az *Epoca* c. lapban kényszerült elhatárolódni a Bukaresti Hírlap állításaitól. MNL OL K 26 ME 1082. cs. 7491. 1911 XX. t. 605. asz.

⁶² Ld. Memorandum-per, Replica-per

⁶³ Ld. „România és a magyarok”, Pesti Hírlap, 1902. okt. 30. Ennek voltak korábban is jelei: 1894-ben a Teé ligetben majálisozó Magyar Dal- és Műkedvelő Társulatra román diákok támadtak. Az egyesület tagjait megverték, ronggyá szaggatott zászlajukat pedig a Vitéz Mihály-szobornál elégették, az osztrák–magyar nagykövetség ablakait bedobálták... Barabás

A sűrűsödő diszkriminatív intézkedések hatására felgyorsult a bevándorlók asszimilációja,⁶⁴ aminek persze természetes formái is voltak. (Az idegen földön szerencsét próbálók gyakran mindent a vagyonszerzésnek és karrierépítésnek rendeltek alá.⁶⁵)

A kivándoroltak tudatállapot-romlása és fokozott beolvadása ugyanakkor kijózanító hatással volt a magyar kormánypolitikára. Budapest 1901 tavaszán útjára indította a titkos „Románia actió”-t.⁶⁶ Ez a defenzív, de aktív program jelentős hangsúlyváltozást jelez a magyar nemzetpolitikában, amely a nemzetiségek asszimilálása helyett már a saját „faji erő” megóvására irányult, minek érdekében a kivándoroltak távlati hazatelepítésével számolt, ám addig is – főként kulturális eszközökkel – igyekezett megóvni nemzeti azonosság-tudatukat.⁶⁷

A Miniszterelnökség ugyanakkor a román törvények és szokások tiszteletére intette alkalmazottait, különösen az újságírókat.⁶⁸ Ennek gyakorlati hatása tapasztalható volt azon a nemzetközi kiállításon, amelyet Károly király 40 éves uralkodói jubileuma tiszteletére rendeztek. Az 1906-os kiállításra Poliány Zol-

(1901): p. 448–449; és Poliány Zoltán 1904. ápr. 14-én kelt emlékirata, 54. oldal. MNL OL K 26 ME 604. cs. 636. 1904 XVIII. t. 636. asz.

⁶⁴ Egyes pénzintézetek alapszabályai – a belügyi hatóságok jóváhagyásával – tiltották zsidó és magyar egyesületi tagok felvételét, mint a Dîmbovica Takaré- és Hitelegyesület. Hasonló kitétel tartalmazott a Speranka Bank alapszabályainak 12. pontja. MNL OL K 26 ME 548. cs. 4524. 1902 XXII. t. Azokra a magyar iparosokra, akik nem romános helyesírással használták cégtáblaikon a nevüket, súlyos büntetéseket szabtak ki. A romános névhasználat megingatta a bevándorlók nemzeti azonosságtudatát. Barabás (1908): p. 434. A szemtanú hűvös tárgyszerűségével jegyezte fel a Bukarestben felnövekvő szerző, hogy a fővárosi papírgyár magyar munkásai kenyerük megtartása érdekében – románná lettek. Uo., 437.

⁶⁵ A hazai román vidéken nevelkedett hétfalusi csángó kifli- és perecárusokról egy regáti magyar tanító azt írta, hogy egymás között is románul beszélnek, a felemelkedés szándékával lányaikat a többségi nemzet fiaival házasítják. Kertész József, *Tíz év a romániai magyar misszióban*, Kolozsvár, Stiff Jenő és Társa, 1913, p. 18. Az ő esetükre is utalt az újságíró, amikor karriervágyból származásukat titkoló honfitársait bírálta: „No, csak az lenne szép, ha megtudná valaki, hogy egy ágról szakadt Ungurtól [magyar] származnak.” Bukaresti Magyar Újság, 1902. jan. 26.

⁶⁶ Ld. Makkai Béla, *Magyarok „temetője” – Ó-Románia. A regáti magyarság a dualizmus kori nemzetpolitikában* (Kézirat)

⁶⁷ A kedvezőbb gazdasági viszonyok megteremtéséig és hazahívásukig „templommal és iskolával”, anyaországi ösztöndíjakkal, anyanyelvi sajtóval, kalendáriummal, a szórványok számára bentlakásos iskolákkal stb. segítették a kivándoroltak identitás-ápolását. Ld. Makkai Béla, *Magyarok „temetője”, Ó-Románia. A regáti magyarság a dualizmus kori nemzetpolitikában* (Kézirat) és Uő, *Végvár vagy hídfő? „Az idegenben élő magyarság nemzeti gondozása” Horvátországban és Bosznia-Hercegovinában (1904–1920)*, Budapest, Lucidus, 2003.

⁶⁸ Poliány Zoltán újságíró bukaresti kiküldetésekor a Miniszterelnökségtől ezt a szigorú és egyértelmű utasítást kapta: „Minden izetlen hyperlojalitás elkerülésével tartozik Ön Románia és intézményei iránt lojalitással viseltetni...” Pro domo. (Dátum nélkül.) MOL K 26 ME 858. cs. 2981. 1903 XVIII. t. 405. asz.

tán szerkesztő öt magyar egyesülettel karöltve saját pavilont épített. A román királyi pár fényképével, magyar és román nemzeti zászlókkal, feliratokkal díszített épületen ez a jelmondat állt: „*Légy hű honpolgára a hazádnak, de kérd Isten áldását arra a földre, ahol kenyered keresed.*” (Mindez szöges ellentétben állt a szintén kiállító magyarországi románok magatartásával.⁶⁹) A román himnusszal fogadott királyi pár félórás látogatása valóban jó hatással volt a magyarság megítélésére.⁷⁰

A nagypolitikában keletkezett feszültségek azonban semmissé tették e próbálkozások reménykeltő eredményét. A magyar parlamentben ismét beterveztették azt az 1904-es törvényjavaslatot, amelynek célja a tanári fizetésrendezés és a hazai nemzetiségek töredéke által ismert államnyelv⁷¹ kötelező iskolai oktatása volt.⁷² A Lex Apponyi nagy felháborodást váltott ki a két hazai iskolafenn tartó autonóm román egyház köreiben.⁷³ A nemzetközi tiltakozó kampányba nemcsak a magyarországi román parlamenti képviselők,⁷⁴ de az anyaország is

⁶⁹ A hazai román kiállítók sem magyar zászlót, sem magyar feliratokat, sem Ferenc József fényképét nem használták, s még az ország nevét sem tüntették fel. Míg a bukovinai románok fekete-sárga Habsburg-zászlókkal, a szerbiaiak szerb zászlókkal, Petar király arcképével, a besszarábiaiak cirill betűs orosz feliratokkal, II. Miklós cárral arcképével, az aromunok (huco-vlachok) török fezen és török himnuszt énekelve jelentek meg a kiállításon. Barna (1901): p. 115–128, 140–161.

⁷⁰ Bukaresti Magyar Újság, 1906. jún. 28. A Polány által szerkesztett Romániai Magyarok Nagy Képes Naptára Grand Prix-t, s a szerkesztő a királytól aranytollat kapott. A kiállító magyar egyesületek ezüstérmét és oklevelet nyertek. Bukaresti Magyar Újság, 1906. nov. 22. és Hencz Hilda, *Magyarok román világban. A Kárpátokon kívüli román térségben élő magyarok és a bukaresti magyar sajtó (1860–1941) = Maghiarii în universul românesc: maghiarii din spațiul extracarpatic românesc și presa maghiară bucureșteană (1860–1941)*, Carocom '94 Kft., Bukarest/București, 2009, p. 40.

⁷¹ 1910-ben a nemzetiségi polgárok negyede (23%), a románság esetében csupán 12,1% beszélt a magyar államnyelvet! Magyar Statisztikai Közlemények, Új sorozat. Az 1910. évi népszámlálás, 64. k. Budapest, M. kir. Központi Statisztikai Hivatal, 1920, p. 164.

⁷² A Berzeviczy Albert által már 1905-ben beterveztett javaslatot a heves tiltakozás miatt visszavonták.

⁷³ A román unitus és ortodox egyház több ezer anyanyelven oktató felekezeti iskolát tarthatott fenn. 1880-ban 2756 román tanítási nyelvű és 394 magyar–román kétnyelvű iskola működött Magyarországon. Ez jócskán meghaladta a kétszer népesebb anyaország román iskoláinak a számát; igaz, 1913-ra ez a mutató jelentős csökkenést jelez: 2170 román tannyelvű iskolával. *Magyarország története 1890–1918.*, főszerk.: Hanák Péter, Budapest, 1983, 2. kötet, 1007. Miközben Romániában 1899-ben a 15 éven felüli népességen belül csak 19,7% tudott írni-olvasni [Barna (1908): p. 74.]. Leginkább azért, mert a tanköteles korosztálynak még a fele sem járt iskolába (39,9%). Uo. 77.

⁷⁴ Alexandru Vaida-Voevod (később Erdély autonómiájáért küzdő román miniszterelnök) 1907-ben öccsének versét olvasta fel a magyar parlamentben. Bukaresti Magyar Újság, 1907. ápr. 14. Ilyen megfogalmazásban: „*Tíz átkos évszázad óta élőködtök / Mint vérszomjas poloskák e hazán [...] / Hiába minden, minden, elveszel te, / Jogtipró ázsiai söpredék...*” Bíró Sándor, *Kisebbségben és többségben. Románok és magyarok (1867–1940)*, Bern, Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, 1989, p. 262.

bekapcsolódott.⁷⁵ A román tanügyi hatóságok válaszul háromszorosára kívánták emelni a román nyelvórák számát a magyar állampolgároknak magyar pénzen fenntartott magániskolákban,⁷⁶ s az ott használt tankönyveiket is gyakran betiltották vagy újraírták.⁷⁷

Azonban a tankötelesek riadalmánál jóval szélesebb körben idézett elő szorongást és attitűdváltást az 1912-ben kirobbant Balkán-háború. Dél-Dobrudzsa 1913-as bekebelezése után ugyanis Monarchia- és magyarellenes politikai kampány kezdődött Romániában. Noha az ország 1883-tól a Hármas Szövetség tagja volt, e siker után Románia már egyértelműen Erdély megszerzésére törekedett.⁷⁸

Így mondhatni természetes, hogy a világháború kitörése után a „semleges” Románia hírforrásai a magyarságot bélyegezték a háború egyik fő okozójának.⁷⁹ Cáfolatul a bukaresti magyar lap a józanabb hangok közül a szibériai

⁷⁵ Vaida-Voevod mellett a bukaresti egyetemisták magyarellenes tüntetést tartottak. Bukaresti Magyar Újság, 1907. jún. 13.

⁷⁶ Kötelezővé tették a román ünnepeket, a kétnyelvű iskolai könyvelést. Miközben a regáti magyar magániskolák még az állampolgárságukat veszített (de román állampolgársággal sem bíró) magyar diákokat sem vehették fel. Nem adhattak ki érvényes bizonyítványokat. A magániskolák működését az 1896. június 28. 3.157 számú rendelet királyi szabályozta, amelyet 1905-ben Haret Spiru vallás- és közoktatásügyi miniszter törvényjavaslatként is be-terjesztett. A liberálisok választási veresége miatt azonban átmenetileg lekerült a napirendről. Barna (1908): p. 47–48.

⁷⁷ Csak 1905-ben az alábbi tankönyvek voltak tiltólistán: Boga Károly: *Földrajz*; dr. Török István: *Magyarország története*, Sebestyén Gyula: *Magyar olvasókönyv*; dr. Gööz–Schön–Trajtlér: *Magyar nemzeti olvasókönyv*. Bukaresti Magyar Újság, 1905. okt. 5. A betiltás szélsőséges példája, amikor egy matematikakönyvben két magyar város, Budapest és Pozsony közötti távolság kiszámítását kifogásolták. Barna (1908): p. 61. Miközben Alexandru Vizanti és Haret Spiru oktatási miniszterek utasítására az iskolarendszert a románság különleges kiválóságának szelleme hatotta át. Az 1897. április 22-i oktatási miniszteri körrendelet tanítói karhoz szóló útmutatása ez volt: „Legyenek rajta, hogy a gyermekek történelmünk eseményeit sokkal többre becsülik, mint más nemzetekét [...], higgyék, hogy a román nemzet a legvitézesebb és a legelőkelőbb minden nemzetek között. Ne féljenek attól, hogy túlzásokba esnek...” Kádár Gy., *„Tiszta” Romániát! (2.)*, *Háromszék* [Sepsiszentgyörgy] 2013. júl. 20. és Barna (1908): p. 47.

⁷⁸ Az *Universul* című román lap egyik felhívása arra biztatta a hadsereg tagjait, hogy vásároljanak Erdély-térképeket, hiszen szükségük lehet rá a közeljövőben... Idézem: *Erdély térképe*, Romániai Magyar Újság, 1915. febr. 21. Később, a Marghiloman-kormány idején nyilvánosságra hozott adatok szerint a megelőző években 2.350.000 lei (azaz ugyanennyi svájci frank) összeget fordítottak a román kormányok az Erdély-kampányra, amelyből bőven jutott a magyarországi román vezetőknek is. A *Gazeta Bucureștilor*-t idézi a Bukaresti Magyar Hírlap 1918. júl. 22-i száma. 1915 szilveszterén a magyar újság már kénytelen megállapítani, hogy „a háború megkezdése után a magyarok elleni gyűlölet a legmagasabb fokra emelkedett”. Romániai Magyar Újság, 1915. dec. 31. és „Még néhány hónappal ezelőtt az utcai tüntetések egymást érték és az összeverődött utca nép a magyarokat és szövetségeseit szidalmazva vonult végig az utcákon.” Uo., 1916. jan. 2.

⁷⁹ Az *Adevărul* szerint: „...kétségtelen, hogy a háborút Vilmos császár és Tisza provokálta”. Idézem a Romániai Magyar Újság 1915. febr. 21-i számából. Nicolae Iorga történészprofesszor Tisza István magyar miniszterelnök személyébe sűrítve ábrázolta a háborúzó „típus-magyart”,

száműzetést megjáró Constantin Stere professzort idézte, aki szerint népe számára nem az erdélyi románságnak kulturális autonómiát biztosító Magyarország az igazi veszedelem, hanem a despotikus és expanzív Oroszország.⁸⁰

A hagyományos ruszofóbiának 1912-ben, Besszarábia elcsatolása centenáriuma során össznemzeti gyászünnepséggel adózó Romániában ugyanakkor elhallgatták azokat a híreket, amelyek a magyarellenesség élet tompíthatták volna. Nem adtak hírt pl. arról, amikor egy magyar gőzhajó 16 hajótörött román katonát mentett ki Galacnál a Dunából.⁸¹ S nem talált követőkre a *Romániai Magyar Újság* főmunkatársa, dr. Rejőd Alpár kezdeményezése sem. (Aki saját költségén készített exkluzív kötetet az *Új Románia* ígéretes fejlődéséről, európai karakteréről, s munkáját a budapesti közönséggel is megismertette.)⁸² Szerkesztőtársa, a történész Szőcs Géza Aurél Vlaicu repülőmérnökkel ápolt barátsága példájával és józan, konstruktív cikksorozataival próbálta oszlatni a tudatlanság és gyanakvás ködét (*Magyarok és románok*,⁸³ ill. *Történelmi igazság és nemzeti sovinizmus* címmel.⁸⁴ Lapjuk, a *Romániai Magyar Újság* magatartása a békítés hitvallásából következett, amelyről még a háború előtt így írt a főszerkesztő: „Nekünk kell (...) megtennünk az első lépést. Mi ismerjük az itteni viszonyokat. Világosítsuk fel testvéreinket tévedéseik felől, s hassunk oda, hogy a román nemzet fiai is felvilágosítást kapjanak. Így elnémul majd a mai bűnös hangulatkeltés...”⁸⁵ Az efféle békítő hangok azonban a világháború viharában mindkét oldalon süket fülekre találtak.

A Bruszilov-offenzíva sikerein felbátorodva 1916 augusztusában Románia betört az őrizetlen Dél-Erdélybe. A magyar lelkészeket, tanítókat internálták,⁸⁶ elnémult a Romániai Magyar Újság.

Csaknem két évvel később, a központi hatalmak sikeres dunai ellen-offenzívája s a román főváros bevétele után⁸⁷ jelent meg a rövid életű *Bukaresti*

heroikus jellemvonásokkal, de átkos, negatív tulajdonságokkal is felruházva. Ekképpen: „Még a magyarrá lett lsten sem tudná megállítani azt a fanatikus, vak és süket embert, aki ellenfelei vérével kijelölt egyenes úton megittasulva rohan a végpusztulásba. (...) Győzni, uralkodni, parancsolni és gyarmatosítani akar.” Az *Universul* 1915. december 28-ai számát idézi: *Romániai Magyar Újság*, 1915. dec. 31.

⁸⁰ *Romániai Magyar Újság*, 1915. dec. 31.

⁸¹ *Romániai Magyar Újság*, 1912. okt. 31.

⁸² *Romániai Magyar Újság*, 1912. márc. 28.

⁸³ Ebben állapította meg, hogy a hazai tankönyvek egy része felesleges bántásokkal mérgezi a két nép viszonyát, pedig kölcsönösen építő hozzáállással, a túlhajtott nemzetiségi agitáció fékezésével „meg lehet csinálni a magyar–román békét és barátságot”. *Magyarok és románok*, *Romániai Magyar Újság*, 1910. nov. 13.

⁸⁴ A 10 résznél is több folytatást megért cikksorozat negyedik darabja, ld.: *Romániai Magyar Újság*, 1911. nov. 30.

⁸⁵ *Mit tegyünk?* *Romániai Magyar Újság*, 1909. okt. 17.

⁸⁶ A Konventi Elnökség jelentése 1916-ról Esterházy Móric miniszterelnöknek, 1917. máj. 16. MNL OL K 26 ME 1185. cs. 2726. 1917 XIX. t.; és a Konventi Elnökség 1917. máj. 16-ai levele az Egyetemes Konventhez. RZsL, 2. f. Külügyi ir. 56. d. 1626/1917.

⁸⁷ Az előzetes béke 1918. márc. 5-én Buftéában kötött, s csak 1918. május 7-én írták alá a különbékét Bukarestben – ami az antanttal kötött titkos szerződés megszegését jelentette. Durandin, Catherine, *A román nép története*, Budapest, Maecenas, 1998, p. 212.

Magyar Hírlap, melynek szerkesztője kiadta a békülékeny, ám meglehetősen önelégült jelszót: el kell feledni „minden hitszegést”. Ezt azonban a szigorú békefeltételek teljesítéséhez kötötte,⁸⁸ s fölényes hangnemben olvasta a fejére a románságnak kockázatos Erdély-aspirációit. Feleký József ugyanakkor kifejezte reményét, hogy a jövőben e tanulságok alapján a közös érdekek alakítják majd a két nép kapcsolatát.⁸⁹

(Magyarok és románok meddő versengésében tehát ez egyszer még a Monarchia kerekedett felül, s a bukaresti békében nemcsak szerény határkorrekciót vívott ki, de a csángók kulturális autonómiáját is.)

A padovai fegyverszünettel bekövetkező fordulat után azonban az újság hangneme szelídebbé vált. A szerkesztő ekkor már a szláv tengerben egymásra utalt két szomszéd nép történelmi megbékélését sürgette, s felvillantotta egy *Román–Magyar Szövetség* megteremtésének lehetőségét is.⁹⁰ Ám, mint ismeretes, szövetség helyett – a nemzeti önrendelkezés jegyében – hamisítatlan reváns következett. A románságnak az egyesítés diadalát jelentő gyulafehérvári deklarációval és a békítésben máig deficités trianoni békével.⁹¹

Ha 1867 a magyarok révbe érkezése s a nemzetiségek kudarca, akkor 1918, illetve 1920 a szomszéd népek örömnépe – míg a magyarságnak a feldarabolás, a reformkori látnokok rémisztő nemzethalál-víziójának kis híján való beteljesülése. Mindenesetre elgondolkodtató, hogy az Osztrák–Magyar Monarchiát igenlő és elvető magyar politikusok egyaránt számot vetettek azzal, hogy a túléléshez ki kell egyezni: vagy a Kárpát-medencét évszázadok óta velünk közösen megülő nemzetekkel, vagy a birodalmat megtestesítő dinasztíával. Ám az itt felhozott történelmi példák arra világítanak rá, hogy a birodalmak természete az, hogy kedvük és lehetőségeik szerint próbálják átrajzolni a világ politi-

⁸⁸ E szavakkal: „ha nem lesz minden nemzetiségi mozgalmunk kútforrása a kívülről szított izgatás...” De ennél is tovább ment, a Kárpátokban a vízválasztókig kiterjesztett új határ elfogadását tekintve alapfeltételnek. Bukaresti Magyar Hírlap, 1918. máj. 5. A béke megkötését hirdető különszámában az „új korszak” eljövételét csak úgy látta biztosítva, ha az „egymás jogainak tiszteletén, a határok sértetlenségén és a jó szomszédi viszony ápolásán nyugszik.” Bukaresti Magyar Hírlap, 1918. máj. 7.

⁸⁹ Mint önelégülten írta: „a nagyzóló Románia győzött a józanész fölött és így a katasztrófának be kellett következnie”. Bukaresti Magyar Hírlap, 1918. szept. 8.

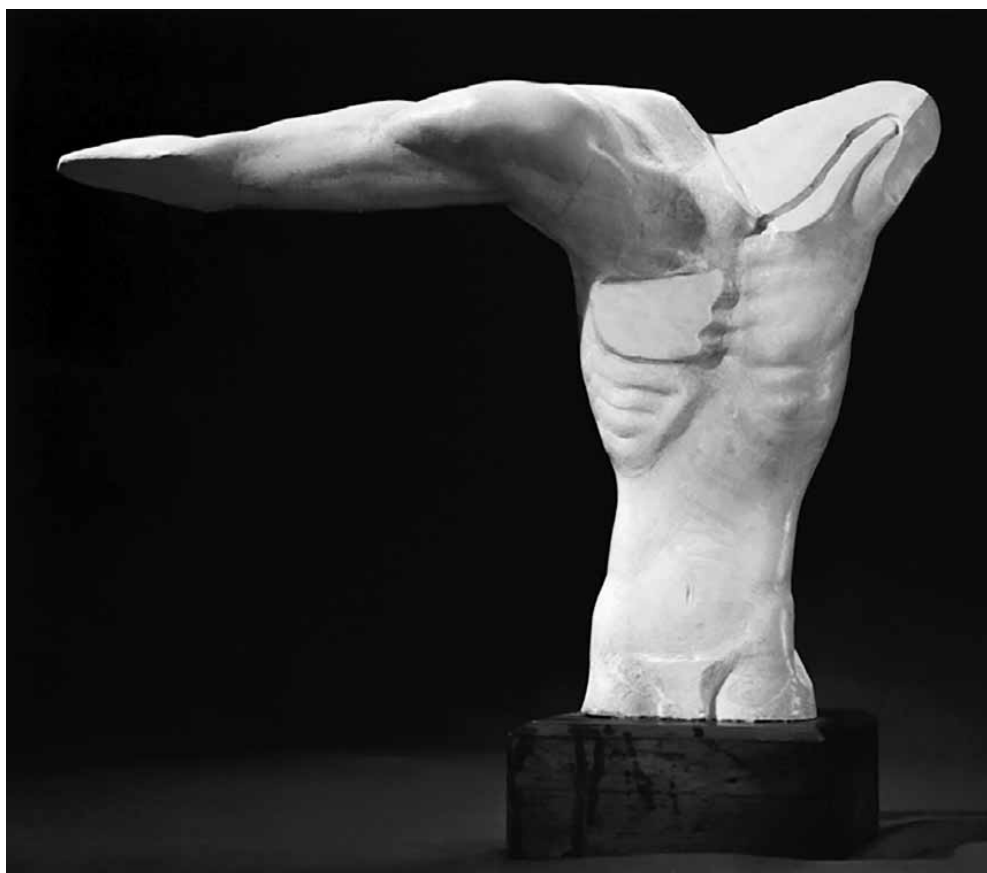
⁹⁰ Mindezt Kossuth egykori konföderációs tervének mintájára. A cikk indoklása nagyon is méltányolni való: „Egymáshoz simuló országunk, a kelet és délkelet felé irányuló örködés, a kereskedelmi élet azt követelik, hogy félretéve sehol meg nem alapozott tanokat, és eszméket, adjunk egymásnak alkalmat és módot arra, hogy a békés viszony, tartós, maradandó barátság fejlődjön ki közöttünk.” *Magyar–román barátkozás*, Bukaresti Magyar Hírlap, 1918. okt. 6.

⁹¹ Az antant győzelme láttán a lap rezignáltan szembesítette olvasóit a rekvirálások, internálások és zaklatások fájó emlékével, s a román vendégszeretet egyenlő bánásmóddal kecsgetető, de tévesnek bizonyult mítoszával. Ezek után a regáti magyarságnak csupán két választása maradt: az évtizedek munkájával megszerzett javak megtartása érdekében román állampolgárrá válni, avagy az elszenvedett zaklatások tapasztalatával az anyaország védelmébe húzódni. Bukaresti Magyar Hírlap, 1918. aug. 4.

kai térképét. Ezért „Köztes-Európa” népeinek mára egyetlen választása maradt: hogy a kölcsönös tisztelet alapján megtanulnak együttműködni. Ellenkező esetben soha nem látott globális erők egyenként vetkőztetik ki nemzeti hagyományaikból s lapítják felismerhetetlen fogyasztói népmasszává valahányat.

A román kultúra bőkezű mecénása, Gozsdu Manó váteszi éleslátással már több mint száz éve erre figyelmeztetett:

„Vesse akárki a mappára szemét, és meg fogja látni, hogy azon román, ki a román nemzetet folytonos ellenségeskedésre ingerli a magyarok ellen, legnagyobb ellensége a román nemzetnek; meggyőződhetik, ha egy kis élet- és világtapasztalása van, hogy az egymás közti súrlódások csak mind a kettőnek életét rövidítik: mert ha ma elvész a magyar, holnap a román fog elveszni.”

KOZMIKUS TORZÓ